

УДК 378.637

БЄДАКОВА С.В.

м. Миколаїв, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ГАЛИЧИНИ

В статті аналізуються наукові дослідження, які характеризують розвиток музичної культури у східноєвропейському регіоні, збагачення її творчістю українських композиторів празького періоду.

Ключові слова: Празька композиторська школа, українська музична культура, традиції, тенденції, композиторська діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Початок вивчення української музичної культури Галичини визначеного періоду був закладений стислими оглядами-розвідками, нарисами та статтями відомих у 20–30-ті роки ХХ століття українських митців-практиків. В цей період з'являються також спроби біографічного узагальнення творчих здобутків окремих представників композиторської генерації в цьому регіоні (В.Барвінський, В.Вітвицький, О.Залеський, Б.Кудрик, З.Лисько та ін.).

Аналізуючи накопичення композиторського досвіду музикантів Галичини, автори публікацій в періодичній пресі неодноразово підкреслюють роль празької школи у становленні музичного професіоналізму на українському ґрунті та його успіхів на міжнародній арені завдяки композиторській та виконавській майстерності, яку демонстрували українські музиканти в Європі.

Аналіз досліджень за проблемою. Зростання інтересу до творчих пошуків українських композиторів Галичини кінця ХІХ — першої половини ХХ століття спостерігається у вітчизняному музикознавстві з другої половини ХХ століття. Вони розглядаються в контексті характерних для визначеного періоду тенденцій розвитку музичної творчості у Західній Україні (М.Загайкевич), актуальних для художньої практики Чехії початку ХХ століття творчих підходів та принципів композиторського мислення (І.Белза), на прикладах композиторської та інших різновидів музичної діяльності

окремих персоналій-представників мистецької еліти у празький період їхнього життя: М.Колесси (Й.Волинський), Н.Нижанківського (Ю.Булка). Дослідження останніх років творчі здобутки галичан аналізуються в дисертаціях та монографіях (Н.Костюк, Л.Кияновська, О.Мартиненко, М.Черепанін та ін.). Проте, на жаль, аналізуві Празького періоду творчості українських композиторів не приділялося належної уваги. Цим і зумовлений вибір теми дослідження “Празький період творчості українських композиторів”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Період кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. ознаменувався помітними зрушеннями в галузі музичної освіти, зумовленими демократизацією мистецтва та зростаючою потребою у кваліфікованих музичних кадрах. Становленням музичної освіти в Галичині опікувалися композитори М.Вербицький та І.Лаврівський. У своїх дослідженнях вони наголошували на необхідності запровадження професійного музичного навчання. Зокрема, в праці “О твореннях музикальних, церковних і мірських на нашей Руси” М. Вербицький запропонував заснувати навчальний заклад на кшталт Празької консерваторії [1, с. 386].

Празька школа, зокрема її наукова діяльність, була широко відома в Європі. У празькій школі засновано науково-практичний напрям мистецтвознавства, орієнтований на розробку питань, пов’язаних із теорією музики та виконавською майстерністю. Запропоновані представниками празької школи дослідницький досвід та мистецька програма використовуються у світовій музичній практиці донині. Основний предмет дослідження празької школи – розвиток композиторської творчості, яка розглядалася як універсальна мистецька категорія, що характеризує спрямованість на практичне опанування дійсності. Праці основних представників празької школи, які мали не тільки високий науковий статус, а й прикладну спрямованість, присвячені проблемам теорії та історії музичної культури, музичного формування.

Чеські композитори – визначні діячі празької школи Л.Яначек, В.Новак, Й.Ферстер, Й.Сук, О.Недбал працювали майже у всіх жанрах музичної творчості: оперно-симфонічному, камерно-інструментальному, вокально-хоровому, концертному. Попри визначену індивідуальність кожного з

композиторів у їхніх творах можна помітити певні загальні тенденції організації музичного матеріалу, принципів звуковедення.

Серед найвидатніших представників празької школи може бути названий Зденек Неєдли (1878–1962) — відомий учений, у минулому міністр шкіл, наук й мистецтв Чехословацької республіки й президент Чеської Академії наук, перший президент Чехословацької АН (з 1952), іноземний член-кореспондент АН СРСР (1947), автор праць з історії Чехословаччини, історії культури, чеської літератури та музики. Видатним внеском вченого в музичну культуру є його музикознавчі праці. Ще до того як у 1905 р. Неєдли посів кафедру історії музики й естетики в Празькому університеті, він почав публікацію серій праць, присвячених мало досліджуваному давньому періоду чеської музики. Проте вчений не замикався на області вивчення минулого. У 90-ті роки ХІХ ст. вийшли його монографії про З. Фібіха та Й. Ферстера, потім з'явилася праця про В. Новака, а за нею стали виходити перші томи капітальної праці про Б. Сметану.

Наприкінці 1934 р. Чеська Академія наук у Празі вирішила видати в серії академічних видань музикознавчу працю “Чеські музики в українській церковній музиці”, підготовлену Ф. Шешком. Вона ґрунтувалася на джерельних матеріалах, які автор опрацював рід час свого перебування в Галичині (1931–1932 рр.).

Потрібно зауважити, що Ф. Шешко був найавторитетнішим музикознавцем з-поміж українців Праги. Його праці не втратили своєї наукової вартості й нині. Добре обізнаний із західноєвропейською музикознавчою літературою, він орієнтувався на європейські зразки. Він перший з українських музикознавців почав займатися проблемами музичного джерелознавства, досліджувати найдавніші пам'ятки історії української музики. Ф. Шешко належить до тих дослідників, які закладали фундамент українського історичного музикознавства. Діяльність цього видатного вченого здобула визнання як в українських, так і в зарубіжних наукових колах, насамперед, чеських.

Особливою заслугою музикознавця є введення ним джерел з української музичної культури до західноєвропейського наукового обігу, залучення до співпраці зарубіжних дослідників. Ознайомлення з доробком Ф.Шешка дає підстави

вважати його чи не ключовою фігурою в українському музикознавстві.

Безперечно, внаслідок творчої співпраці українських дослідників із чеськими музичними колами відбувався взаємобмін інформацією та популяризувалися у східноєвропейському масштабі здобутки українського музикознавства.

Водночас авторами нотаток, статей, наукових розвідок у чеській пресі частіше були особи, які працювали в інших сферах музичної культури: це насамперед композитори З.Лисько, С.Туркевич-Лісовська, Н.Нижанківський, В.Барвінський, Ф.Якименко, а також виконавці Н.Дяченко-Гордаш, В.Ємець, М.Роцахівський. На музичні теми писали мистецтвознавець Д.Антонович, педагоги В.Андрієвський та С.Русова, медик Л.Кобилянський, священник Ф.Сташинський, археолог В.Щербаківський та ін..

До цього слід додати, що українська наука в Празі збагатилася і доктором музикознавства. Ним стала Стефанія Туркевич, яка 1934 р. захистила в Українському вільному університеті дисертацію на тему “Український елемент у творах П. І. Чайковського “Черевички” та М. Римського-Корсакова “Ніч перед різдвом” і провела компаративний аналіз вказаних творів, порівнявши їх з оперою М. Лисенка “Різдвяна ніч”. Науковим керівником

С. Туркевич під час написання дисертації був З. Неєдли.

Перу З. Лиська належить дисертація про оперу “Запорожець за Дунаєм”, захищена у Празі (1926 р.), а також статті про неї, зокрема “Запорожець за Дунаєм” С. Артемовського-Гулака та відношення цього твору до Моцартового “Викрадення із сералю” [2].

У науковому активі З. Лиська як дослідника-фольклориста привертають увагу студії, які за сферою дослідження якнайбільше відповідають тогочасним засадам нового осмислення фольклору (зокрема, бартоківським), пошукам найглибших його коренів. Це “Давність веснянкових мелодій”, “Античні елементи в українській народній пісенності”, “Іонійські ритми в українських народних піснях”, “Праслов’янська музика”, “Українські колядки”, “Культові поклики в українських народних піснях”, “Тетраховодні елементи в українській народній мелодиці”. Зазначені праці охоплюють найдавніший етап формування українського фольклору, починаючи з доби поганства. Водночас у них наго-

лошується на приналежності до світу античності – передумови і джерела всієї пізнішої європейської культури. Ця концепція неодноразово висувалась українськими дослідниками, зокрема істориками літератури (С. Єфремов, Є. Маланюк). З. Лисько, таким чином, доповнив її музичну ланку.

Книга цього самого автора “Піонери музичного мистецтва в Галичині” [3] відтворює матеріали до історії української музики. Написана в 1934 р. ХХ ст., ця праця відкриває забуті сторінки галицької музики ХІХ ст., у ній викладено, зокрема, історію становлення й розвитку перемишльської композиторської школи та її визначних представників М. Вербицького й І. Лаврівського. В додатку наведено перелік інших музикознавчих робіт та досліджень З. Лиська, а також джерела до його біографії.

Потрібно визнати, що поки не створено окремих досліджень, присвячених життєвому шляху, творчому та музикознавчому доробку З. Лиська. Відомо лише кілька біографічних нарисів-споминів, найповнішими з яких є статті В. Витвицького [4] та Р. Савицького [5], а також передмова Дарії Каранович-Гординської у п'ятому томі “Українських Народних Мелодій” З.Лиська [6]. Із цих джерел можемо дізнатися про деякі короткі біографічні відомості та ознайомитись із основними етапами становлення українського музикознавця, фольклориста та композитора. Зокрема, дізнаємося про те, що у 20-ті роки в Празі вийшли перші музикознавчі статті та дослідження З. Лиська [44]. Найвагомішими з них є праці “Відношення музики до поезії” та особливо “Музичний ритм в поезії Шевченка”.

С. Людкевич порушував проблеми музичної теорії й педагогіки, фольклористики, історії та естетики музики, музичного життя Галичини в цілому. Він вважав, що майже всі твори українських композиторів, які пройшли празьку школу, позначені яскравими національними рисами. [7, с. 3]. З цього погляду він звертає особливу увагу на такт і творчу винахідливість В. Барвінського, із якими він уживав не лише типових інтонацій і кадансових зворотів народних пісень різних жанрів, а також на спосіб розвитку тематичного матеріалу (не випадково варіаційність посідає дуже вагоме місце в його музиці). У фактурі багатьох п'єс В. Барвінського запозичено окремі прийоми народного інструментального

виконавства і групового співу (“Лірник” із секстету, фінал фортепіанного тріо, “Пісня” з “Української сюїти” для фортепіано). Оригінальні народні пісні покладено в основу таких циклів, як Варіації для фортепіано (“Про Купер’яна”) і для віолончелі з фортепіано (“Ой пила, пила та Лимериха на меду”).

С. Людкевич вважав, що для В. Барвінського найорганічнішою є фортепіанна фактура та жанровість, відзначав близькість його стилю до творчості Р.Шумана та С.Франка [7, с. 3]. Він високо цінував камерно-інструментальні ансамблі В. Барвінського за майстерність музичної форми, а також солоспіви й хори з їх яскравою мелодичною і гармонічною виразністю.

Грунтовному музикознавчому аналізу піддано творчий шлях В. Барвінського у дослідженні С. Павлишин “Василь Барвінський” [8]. Автор характеризує творчість В. Барвінського як синтез європейських традицій з українським народним мелосом, вказуючи, що провідним емоційним стрижнем його музики є глибокий, зосереджений ліризм, сповнений теплоти й щирості. Однак індивідуальність Барвінського, як зазначає автор, не розчинилась у романтичних традиціях – він виробив власний стиль висловлювання, позбавлений емоційної імпульсивності, відкритої патетики, але сповнений неповторного, вишуканого, шляхетно-стриманого ліричного пафосу, що й забезпечувало його творчості широке визнання.

Окремі напрями творчості західноукраїнських композиторів висвітлено в дослідженнях другої половини ХХ ст., авторами яких є М.Загайкевич, С.Павлишина, Й.Волинський, С.Грица, М.Білинська, Л.Ханик, Т.Старух, Ю.Булка, Л. Мазепа та ін.

О. Паламарчук у науково-популярному нарисі “Микола Колесса” розповідає про його життя і творчість, культурно-громадську діяльність. Автор аналізує творчий шлях митця, сповнений творчих шукань, злетів, визначає віхи професійної майстерності, заснованої на традиціях народності та реалізму.

Дослідник зазначає, що свій талант М. Колесса виявив у багатьох жанрах музичної творчості, поєднуючи багатогранну композиторську діяльність, виконавську практику диригента, працю педагога, мистецтвознавця, науковця і актив-

ного громадського діяча. Описується і празький період творчості музиканта (1925–1931 рр.), під час якого він отримує композиторську освіту. Дослідником здійснено мистецький аналіз деяких творів празького періоду.

У нарисі Ю. Булки про життя і творчість Н. Нижанківського [9] аналізуються шляхи пошуку композитором індивідуальних способів музичного висловлювання. Автор зауважує, композиторській манері Н. Нижанківського празького періоду притаманні щирість тону, емоційність вислову, поглиблений інтерес до музичного фольклору. Композитор розширює коло образів, у його музиці з'являються образи народного характеру, мелодика та гармонія набувають яскраво національних рис.

Музикознавчий аспект дослідження репрезентує монографія М. Черепаніна “Музична культура Галичини (друга половина XIX – перша половина XX ст.” – фундаментальне дослідження проблем музичної культури Галичини. Теоретична та практична значущість цієї роботи полягає у визначенні місця і ролі музичної культури не тільки в регіоні Галичини, а й Наддніпрянської України та Західної Європи. У монографії українська музична культура показана як своєрідна домінанта всієї української культури загалом. Автор обґрунтовує твердження, що на її національній основі утворився унікальний для Європи синтез міжрегіональних, міжконфесійних, міжетнічних традицій, осередком яких стала музична культура Галичини.

У цілому дослідження М. Черепаніна являє собою вельми об'ємну та цілісну картину музичного буття у хронологічно визначеному періоді.

Дисертація О. Мартиненко “Музична діяльність українських емігрантів у міжвоєнній Чехословаччині (джерелознавчий аспект дослідження)” присвячена вивченню музичної діяльності українців у Чехословаччині міжвоєнного періоду. Основна увага приділена аналізу проблематики музикознавчих праць та жанрово-стильового спрямування композиторської творчості. Один із розділів дисертації присвячено дослідженню празького періоду творчості українських і чеських виконавців, композиторів, професійних і аматорських музичних колективів. Побічно розглядаються питання музичної освіти у Празі, формування музичної мови, її вплив на

адаптацію до нового культурного середовища, активне сприяння міжнаціональним контактам.

У дисертації Р. Стельмащук “Модерністські тенденції у творчості українських композиторів Львова 20–30-х рр. ХХ ст.: естетичні та стильові ознаки в контексті епохи” розглядаються прояви модернізму у творах українських композиторів Львова вказаного періоду. Автор ретельно досліджує всі відомі на той час критерії віднесення до модернізму та присутність відповідних тенденцій у творчості українських композиторів, серед яких названо імена А.Рудницького, М.Колесси, З.Лиська, С.Туркевич-Лісовської. Естетичні і суто музично-технологічні ознаки зазначених тенденцій розглядаються в європейському контексті, що також характерно для нашого дослідження.

Дисертація Н.Костюк “Музична культура Західної України 20–30-х років ХХ століття: ідеї поступу і розвиток національних традицій” хронологічно пов’язана з попередньою згаданою дисертацією. Водночас у ній звернуто особливу увагу на можливість історико-культурного дослідження музичної картини тієї епохи, її фольклорно-традиційної основи.

Висновки. Кінець ХІХ – початок ХХ ст. в розвитку української музичної культури й частково празький період творчості українських композиторів досліджувались переважно в історико-культурному, музикознавчому та джерелознавчому аспектах.

Історико-культурний аспект дослідження характерний об’єктивізмом розгляду виконавсько-композиторської спадщини в осягненні широкої картини музичного буття. Явища і факти в історії музичної культури представляються крізь призму історичних умов її розвитку (М.Грінченко, І.Левицький, Б.Кудрик, О.Залеський, А.Рудницький).

Музикознавчий напрям досліджень характеризується поглибленим аналізом освітньої та концертної діяльності українців у Празі, їхньої композиторської та виконавської майстерності, художньо-стильових тенденцій епохи (П.Козицький, С.Людкевич, З.Лисько, В.Барвінський, Ф.Шешко, С.Туркевич-Лісовська).

Джерелознавчий аспект дає можливість виокремити справді неповторні національні риси українського музичного мистецтва в межах празької школи (М.Вербицький, І.Лаврівський, Н.Нижанківський, З.Лисько, Ф.Колесса).

Література:

1. Луганська К.М. Музична освіта / К.М.Луганська, О. В.Шевчук. – К.: Наук. думка, 1989. – С.380–395. – (Друга половина XIX ст. Історія української музики ; т. 2).
2. Лисько З. “Запорожець за Дунаєм” С. Артемівського-Гулака та відношення цього твору до Моцартового “Уведення із сералю” / З.Лисько. — Прага: Інституту ім. М. Драгоманова у Празі, 1929. — С.22–29. — (Праці Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова у Празі ; т. 1).
3. Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині. / З. Лисько. — Львів – Нью-Йорк: 1994. – 144 с.
4. Витвицький В. Музичними шляхами. Спогади. / В. Витвицький. – Львів: Сучасність, 1989. – 152 с.
5. Савицький Р. Творчість Зіновія Лиська: / Р. Савицький. – Кренфорд; Нью Джерсі: Ключі, 1995. – 84 с. (Нотографія, Дискографія, бібліографія).
6. Баранович-Гординська Д. Українські народні мелодії З. Лиська. / Д. Баранович-Гординська. – Нью-Йорк, 1970. – С.3–9. – (Передмова ; т. 5).
7. Людкевич С. В.Барвінський (до 30-ліття музичної діяльності) / С.Людкевич. – Львів: Діло, 1938. С.3. – (4 березня).
8. Павлишин С.С. Василь Барвінський. / С.С.Павлишин. – К.: Муз. Україна, 1990. – 88 с.
9. Булка Ю. Нестор Нижанківський. / Ю. Булка. – К.: Муз. Україна, 1972. – 29 с.

БЕДАКОВА С.В.

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ
МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ГАЛИЧИНЫ**

В статье анализируются научные исследования, которые характеризуют развитие музыкальной культуры в восточно-европейском регионе, обогащение ее творчеством украинских композиторов пражского периода.

Ключевые слова: Пражская композиторская школа, украинская музыкальная культура, традиции, тенденции, фольклор, композиторская деятельность.

BEYDAKOVA S.V.

**THE METHODOLOGICAL GOING IS NEAR THE STUDY OF
MUSICAL CULTURE OF GALYCHINA**

There are the scientific researches are analyzed in the article which characterize development of musical culture in the East European region, its enrichment by the creativity of the Ukrainian composers of the Prague period.

Key words: The Prague composer's school, Ukrainian musical culture, tradition, tendencies, folklore, composer's activity.